

Šľachtický rod Turzovcov

Kodifikovanie Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku na Žilinskej synode v roku 1610 a dotvorenie jej cirkevnej územnej správy tretieho stupňa v roku 1614 v Spišskom Podhradí je spojené s dvoma významnými členmi uhorského šľachtického rodu Turzovcov – s Jurajom a Krištofom Turzom.

Ako vieme, ústrednou postavou Žilinskej synody zo svetského stavu bol palatín Juraj Turzo. Spišskopodhradská synoda sa zas konala pod záštitou spišského a šarišského župana, kráľovského komorníka Krištofa Turzu. Tento sa v literatúre často chybné označuje ako brat palatína Juraja Turzu (1567 – 1616). Z genealogických dokumentov vyplýva, že Juraj a Krištof boli potomkami bratov Teofila (15. stor. – 16. stor.) a Jána II. (1437 – 1508), ktorí sa spolu so svojím najstarším bratom Martinom (15. stor. – 16. stor.) stali zakladateľmi veľmožského a medzinárodno-podnikateľského postavenia svojho rodu.

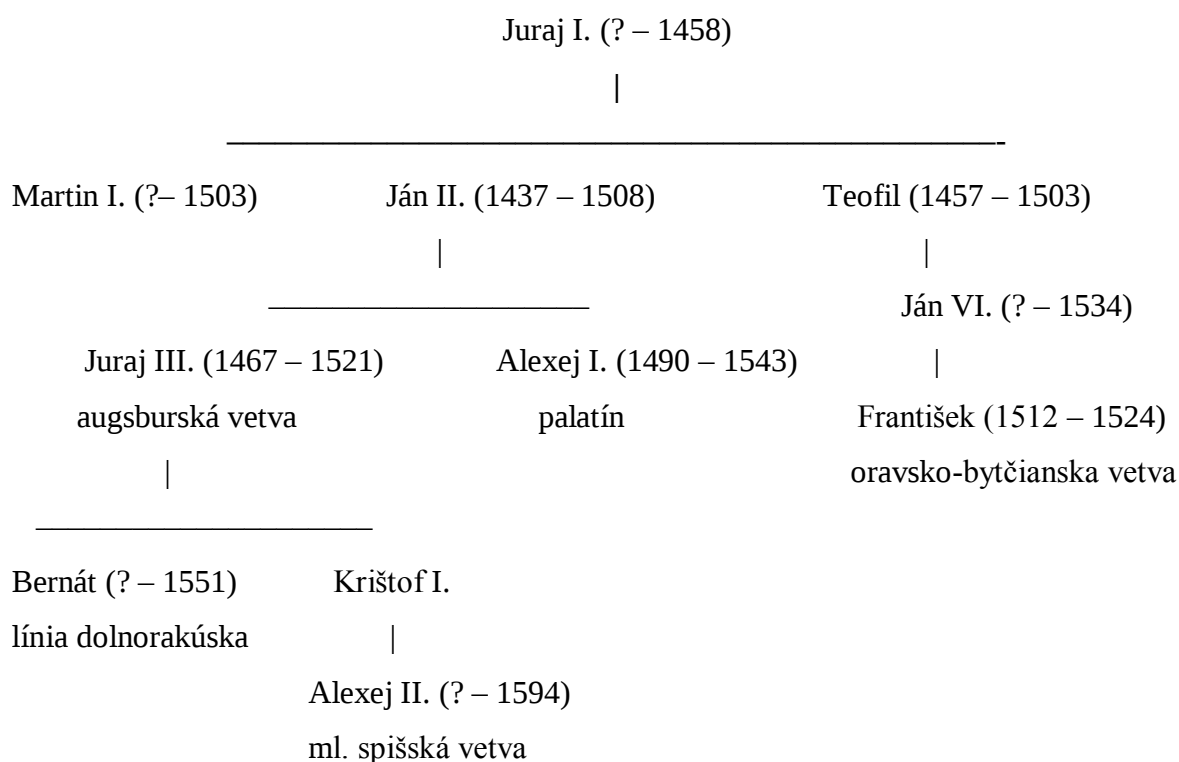
Spojenie tohto rodu Turzovcov s obchodnou rodinou Fuggerovcov z Augsburgu znamenalo nielen vytvorenie obchodných a rodinných väzkov, ale aj vytvorenie podmienok pre šírenie Lutherovej reformácie na turzovských majetkoch. Niektorí členovia tohto rodu boli stúpenkami humanizmu, viacerí boli evanjelici. Za ich vlastníctva zaznamenali strediská ich panstiev pozoruhodný kultúrny vývin, napríklad Bytča a Hlohovec.

Pôvod rodu

Predkovia šľachtického rodu Turzovcov pochádzali z Betlanoviec zo Spiša a patrili k príslušníkom drobnej šľachty z výsadnej oblasti spišských kopijníkov. Kopijníci boli pôvodne strážcovia hraníc vznikajúceho uhorského štátu. V priebehu prvej polovice 13. storočia sa včlenili do radov nižšej šľachty. Ich staré výsady potvrdil Bela IV. privilegiom zo 7. júna 1243. Kopijníci boli oslobodení od platenia kráľovských daní, neplatili mýto a v prípade ťažšieho priestupku, ich súdil spišský župan. Neskôr si osady spišských kopijníkov vytvorili vlastnú samosprávu. K týmto osadám patrili aj Betlanovce.

Juraj I. (? – 1458) – najstarší známy člen rodu

Priezvisko Turzo začal prvýkrát používať Juraj I. (? – 1458), syn Jána z Betlanoviec. Juraj sa považuje za najstaršieho známeho člena rodu. Tento levočský mešťan, senátor a obchodník obchodoval s kovmi na trasách Levoča – Košice, Levoča Krakov. Postupne prenikol do baníctva na Spiši a Gemeri. V marci 1452 zastupoval Levoču na rokovaní uhorských stavov s Jánom Huňadym vo Viedni. Od septembra 1452 mal v zálohu Spišský hrad spolu s dedinami Hodkovce a Behárovce. Na diaľkovom obchode s kovmi a na baníckom a hutníckom podnikaní vybudoval Juraj a jeho synovia základy bohatstva, ktoré pomohlo príslušníkom tohto rodu sa dostať medzi vyššiu šľachtu. Juraj I. s manželkou Katarínou mal troch synov – Martina, Jána a Teofila. Rod mal pokračovanie v potomkoch Jána a Teofila. Postupne sa rod značne rozvetvil a získané bohatstvo sa stalo základom pre vznik vetiev: augsburskej, mladšej spišskej vetvy a oravsko-bytčianskej. Najčastejšími rodovými menami boli mená Alexej, Ján, Juraj, Krištof, Martin, Stanislav. Grafické znázornenie členov rodu umožňuje ľahšiu orientáciu v rode, jeho rozdelenie na vetvy a odštiepenie dolnorakúskej línie z augsburskej vetvy:

Martin Turzo (? – 1503) a jeho synovia

Martin (? – 1503), najstarší syn Juraja I., prevzal po otcovej smrti vedenie rodinného podniku v Levoči. Martin sa orientoval na obchod s kovmi. V roku 1472 užíval baňu v Rožňave, ktorú odvodnil a v roku 1498 ju získal ako dedičnú štôľňu. Založil filiálku v Krakove, ktorá postupne získala vedúce postavenie v turzovskom obchode. Mal šesť synov, ale napriek tomuto počtu rod nemal v nich ďalšie pokračovanie. Traja z Martinových synov si zvolili cirkevnú dráhu: syn Juraj II. (1465 – 1503) sa stal opátom, Gašpar bol spišský kanonik a jeho najstarší syn Žigmund (?– 12. 9. 1512/1517) dosiahol vysoké dvorské a cirkevné hodnosti. Žigmund Turzo študoval na univerzite v Padove. Získal hodnosť nitrianskeho, sedmohradského a veľkovaradínského biskupa. V rokoch 1497 – 1507 pôsobil ako kráľovský tajomník. Táto funkcia mu umožňovala sa zúčastňovať na diplomatických rokovaníach. Bol stúpencom humanizmu. Za svojho pobytu v Budíne udržiaval humanistický krúžok.

Ján Turzo II. (30. 4. 1437 Levoča – 10. 10. 1508 Baia Mare)

Zabezpečenie slávy a bohatstva turzovského rodu sa pripisuje druhému Jurajovmu synovi Jánovi II. (30. 4. 1437 Levoča – 10. 10. 1508 Baia Mare). Tento levočský a od roku 1465 krakovský mešťan bol technik, metalurg a banský podnikateľ. Spolu s bratom Martinom založil filiálku v Krakove. V Mogile pri Krakove postavil hutu, v ktorej okolo roku 1469 z medi dovážanej zo Slovenska odlučoval striebro za pomoci poľského olova. Podnikateľsky prenikol do banskobystričského banského revíru. V 90. rokoch 15. storočia spolu so synom Jurajom III. (26. 3. 1467 Krakov – 19. 3. 1521 Augsburg) uzavrel dohodu s fuggerovskou obchodno-banskou spoločnosťou z Augsburgu a založili spoločný mediarsky podnik na strednom Slovensku. Jánovi z obchodu s meďou plynuli značné zisky. Postupne sa stal jedným z najbohatších mužov v Uhorsku. Poskytoval kráľovi pôžičky, za čo dostal do prenájmu kremnickú banícku a mincovú komoru s hodnosťou kremnického komorského grófa, zvolenské hradné panstvo s hodnosťou zvolenského župana a kráľovské príjmy so stredoslovenských banských miest. V roku 1505 dostal do prenájmu zatopené zlaté bane v Baia Mare. Pokúšal sa ich odvodniť stavbou čerpadla na vodný pohon za pomoci umelej vodnej nádrže, prvej svojho druhu v Uhorsku.

Vznik augsburskej vetvy Turzovcov

Ján II. bol dvakrát ženatý. Obe manželky Uršul'a a Barbora boli dcérami krakovských mešťanov. S každou manželkou mal päť detí. V prvom manželstve s Uršul'ou Bemovou (? – 1483) mal synov Jána IV. (1466 Krakov – 1520), Juraja III. (1467 – 1521) a Stanislava I.

(1471 Krakov – 1540 Olomouc). Ján a Stanislav sa dali na cirkevnú dráhu. Starší Ján bol od roku 1506 vratislavský biskup. Zaslúžil sa o počiatky renesancie a humanizmu v Sliezsku. Udržiaval písomný kontakt s Martinom Lutherom. Mladší Stanislav bol od roku 1497 olomouckým biskupom.

Pokračovateľom rodu po mužskej línii bol Jánov syn Juraj III. (26. 3. 1467 Krakov – 19. 3. 1521 Augsburg), zakladateľ augsburskej vetvy šľachtického rodu Turzovcov. Bol obchodníkom a krajinským hodnostárom. Spolu s otcom a neskôr po jeho smrti viedol rodinnú firmu v Krakove a thurzovsko-fugerovskú spoločnosť na Slovensku. Po svadbe s Annou Fuggerovou, najstaršou dcérou Ulricha Fuggera, sa presťahoval do Augsburgu. Aj druhá manželka Katarína bola rodená Fuggerová. Mal troch synov a dve dcéry. Od šľachtického rodu Hardeggovcov získal panstvo Graffeneg v Dolnom Rakúsku. Jeho syn Bernard (? – 1551) sa stal graffenským grófom. Táto dolnorakúska línia vymrela koncom 16. storočia.

Palatín Alexej I. (1490 – 1543)

Po smrti svojej prvej manželky Uršuli, rod. Bemovej, sa Ján II. oženil opäť s dcérou krakovského mešťana – s Barborou Beckovou. V tomto manželstve mal synov Alexeja I. (1490 – 1543) a Jána V. (1492 – 1558). Obaja zomreli bez mužských potomkov. Starší Alexej I. dosiahol vysoké krajinské hodnosti a získal rozsiahle pozemkové bohatstvo. Po nevlastnom bratovi Jurajovi III. viedol turzovsko-fugerovskú spoločnosť v Uhorsku. Za kráľa Ľudovíta Jagelovského zastával funkciu kráľovského pokladníka a taverníka. V roku 1523 dostal od kráľovnej Márie hradné panstvo Červený Kameň, ktoré v roku 1535 predal Fuggerovcom. Na dvore Ferdinanda I. Habsburského zastával viaceré vysoké kráľovské úrady – úrad miestodržiteľa, krajinského sudcu a palatína. Za podporovanie Ferdinanda Habsburského proti Jánovi Zápoľskému dostal rozsiahly pozemkový majetok – panstvá Šintavu, Hlohovec, Bojnice, Tekov, Trenčín a Spiš. Alexej I. nemal mužských dedičov. Dcéra Anna bola vydatá za Andreja Bátoriho. Druhá dcéra Alžbeta mala troch manželov: Jaroslava Pernsteina, Adama Ungnáda a Júliusa Salma. Alexej udržiaval styky s humanistami E. Rotterdamským a V. Eckom. Na svojom panstve v Hlohovci podporoval evanjelické školstvo.

Alexejov vlastný brat Ján V. (1492 – 1558) do roku 1542 žil na zakúpených majetkoch v Sliezsku. V tomto roku ich predal, pretože mu brat Alexej testamentárne poručil panstvá Spiš a Bojnice. Po Alexejovej smrti viedol šesť rokov spory o Spišský hrad a panstvo s Alexejovou dcérou Annou. V roku 1549 dostal na tieto majetky novú donáciu od kráľa Ferdinanda a stal sa spišským grófom.

Potomkovia Teofila Turzu (1457 – 1503). Bytčiansko-oravská vetva

Zakladateľom bytčiansko-oravskej vetvy sa stal František Turzo (1512 – 1574). Bol potomkom (vnukom) tretieho Jurajovho syna Teofila. Narodil sa v rodine Jána VI. Turzu. Po smrti otca sa stal Františkovým poručníkom druhostupňový strýko palatín Alexej I., ktorý mu umožnil štúdiá v Taliansku. Po štúdiách mu vymohol v roku 1534 u panovníka menovanie za nitrianskeho biskupa. František neprijal kňazské svätenie a v roku 1556 sa zriekol biskupstva a stal sa evanjelikom. S prvou manželkou Barborou Kostkovou vyženil hrady a panstvá Oravu a Lietavu. V roku 1563 získal hrad a panstvo Bytča – Hričov. V Bytči dal postaviť nový zámok, ktorý sa stal sídlom tejto bytčiansko-oravskej vetvy. Na svojich majetkoch presadzoval František Turzo šírenie reformácie. Dosiahol vysoké komorské funkcie. V druhom manželstve s Katarínou, rod. Zrínskou, sa mu narodil syn Juraj V., ktorý sa zapísal do histórie ako iniciátor kodifikovania Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku. Vo svojej rodine podporoval František Turzo vzdelanosť a protestantskú vieru.

Palatín Juraj Turzo

Juraj Turzo sa narodil 2. septembra 1567 na Lietavskom hrade. Otec mu zomrel, keď mal deväť rokov. Jeho otčim, matkin druhý manžel Imrich Forgáč, mu zabezpečil kvalitné vzdelanie. Po matkinej smrti (1585) ako 18-ročný prevzal správu majetkov po svojom otcovi. Neskôr svoj majetok rozšíril o majetkové diely v panstvách Ostriez, Zvolen, Dobrá Niva a panstvo hradu Tokaj. Bol dvakrát ženatý. Jeho prvá manželka bola Žofia Forgáčová, dcéra Šimona Forgáča, ktorý bol bratom jeho otčima Imricha Forgáča. V roku 1592 sa zosobášil s Alžbetou Cobarovou, dcérou vicepalatína Imricha Cobora. Svoj dospelý život prežil prevažne na hrade v Bytči, kde vychovával svoje deti (7 dcér a syna Imricha). Zo svojho sídla v Bytči vytvoril renesančno-kultúrne centrum.

Juraj Turzo bol vojak a diplomat. Zúčastnil sa na vojenských akciách proti Turkom počas 15-ročnej vojny (1593 – 1606). Svoj rozmer diplomata preukázal počas prvého protihabsburského stavovského povstania Štefana Bočkaja, keď zachoval vernosť Habsburgovcom. Zaslúžil sa o uzavretie Viedenského mieru (1606) medzi sedmohradským kniežaťom Štefanom Bočkajom a vojskami cisára Rudolfa II. Habsburského. Mier po prvý raz zabezpečoval slobodu viery v Uhorsku. Závery tohto mieru v roku 1608 uzákonil uhorský snem v Bratislave. Na základe zákonných článkov sa mohli evanjelici samostatne zorganizovať na najvyššom stupni cirkevnej správy a voliť si vlastných biskupov. Zaručovali aj štátoprávnu rovnosť evanjelikov a katolíkov pri voľbe palatína, najvyššieho štátneho hodnostára v Uhorsku po panovníkovi. V roku 1609 bol za palatína zvolený evanjelik Juraj

Turzo, ktorý o rok neskôr (1610) zvolal do Žiliny prvú zákonodarnú synodu. Spolu s Eliášom Láňim bol ústrednou postavou tejto synody. Uzávery Žilinskej synody znamenali právne a organizačné osamostatnenie evanjelikov od katolíckej cirkvi. Po Žilinskej synode J. Turzo pracoval ďalej na cirkevnom poli. Na jeho podnet napísali evanjelickí superintendenti (biskupi) obranu Žilinskej synody, ktorá bola odpoveďou na protest kardinála a arcibiskupa Forgácha proti Žilinskej synode. Jeho nákladom v roku 1612 vyšiel Láňiho preklad Lutherovho Malého katechizmu. Dbal na to, aby evanjelickí superintendenti uvádzali do života závery Žilinskej synody. Od roku 1612 Juraj Turzo chorľavel. Zomrel v Bytči na Štedrý deň 24. decembra 1616.

Imrich Turzo (11. 9. 1598 – 19. 10. 1621)

Tretím a súčasne aj posledným mužským predstaviteľom bytčiansko-oravskej vetvy bol Imrich, syn Juraja a Alžbety Cobarovej. Bol žiakom Eliáša Láňiho. V roku 1615 začal študovať vo Wittenbergu. Po otcovej smrti prerušil štúdiá a ujal sa správy rodových majetkov a stal sa županom Oravskej stolice. Nepokračoval v diplomatickej orientácii svojho otca a viacerých príslušníkov rodu, odklonil sa od politiky viedenského dvora a pridal sa na stranu povstalcov Gabriela Bethlena. V roku 1621 viedol v Mikulove ako Bethlenov pobočník mierové rokovania medzi Ferdinandom II. a Gabrielom Bethlenom. Počas rokovania náhle zomrel. Ním vymrela bytčiansko-oravská vetva.

Mladšia vetva Spišských Turzovcov

Zakladateľom mladšej vetvy Spišských Turzovcov bol Alexej II. (? – 1594), vnuk Juraja III. (1467 – 1521). Alexej II. sa narodil v rodine mladšieho Jurajovho syna Krištofa I. a Zuzany Erdődiovej. Jeho najstarší brat Stanislav II. (1531? Augsburg – 1586 Augsburg) prevzal v roku 1558 po prastrýkovi Jánovi V. Spišský a Bojnický hrad s panstvami. Po svojom príchode z Augsburgu na Spiš Stanislav II. podporoval šírenie reformácie v tomto regióne. V roku 1583 sa vrátil naspäť do Augsburgu, kde aj zomrel v roku 1584. Majetky na Spiši s funkciou dedičného župana prevzal Alexej II., ktorý sa súčasne stal zakladateľom mladšej vetvy spišských Turzov. S manželkou Barbarou Zrínskou mal štyroch synov: Stanislava III. (1576 Bojnice – 1625 Piešťany), Mikuláša (? – 1609), Krištofa II. (1583 ? – 1614 a Alexeja III. (1584 – 1597). S dejinami evanjelickej cirkvi augsburského vyznania sú spojení synovia Stanislav a Krištof. Mladší z bratov Krištof sa zaslúžil o dotvorenie cirkevnej územnej správy tretieho stupňa v spišskom a šarišskom regióne. Dokázal eliminovať rôznorodosť názorov na vytvorenie superintendencií v tejto oblasti a zvolal do Spišského Podhradia synodu, ktorá sa

konala 22. januára 1614. Táto synoda prijala 16 kánonov, ktoré korešpondujú so zákonmi Žilinskej synody. Nimi synodáli potvrdili záväznosť vierovyznania pre evanjelikov podľa Augsburského vyznania viery. Synoda zriadila dve superintendencie: Superintendenciu slobodných kráľovských miest a Spišsko-šarišskú superintendenciu. Krištof onedlho po synode zomrel. S manželkou Zuzanou Erdődyovou boli bezdetní. Po jeho smrti prevzal jeho majetky najstarší brat Stanislav III. Turzo.

Stanislav III. Turzo

Najstarší Alexejov syn Stanislav III. dostal základy vzdelania doma. Okrem maďarčiny a nemčiny ovládal latinčinu, češtinu a slovenčinu. Študoval v Augsburgu, Padove a Ríme. V roku 1594 po otcovej smrti prerušil štúdiá v cudzine a prevzal správu majetkov na Spiši. O štyri roky neskôr (1598) zdedil rozsiahle majetky (panstvá Hlohovec, Bojnice, Tematín, Šintava) po Anne Salmovej, vnučky Alexeja I. Turzu. Pri majetkovej delbe v roku 1600 si ich rozdelil s bratmi Mikulášom a Krištofom. V prospech svojho brata Krištofa II. sa vzdal v roku 1603 majetkov na Spiši, spojených s funkciou dedičného spišského župana.

Stanislav III. sa zúčastnil počas pätnásťročnej vojny na mnohých bojoch proti Turkom. Podobne ako viacerí Turzovci zachovával vernosť Habsburgovcom. Nepridal sa na stranu protihabsburských povstaní. V roku 1621 sa zúčastnil ako cisárov povereník na mierovom rokovaní s Gabrielom Bethlenom. Dosiahol vysoké funkcie. Zastával funkciu hlavného kráľovského pohárnika. V roku 1622 sa stal palatínom.

Stanislav Turzo bol evanjelik. Na svojich majetkoch dbal o čistotu augsburského vyznania. Staral sa o rozvoj školstva. Založil v Hlohovci evanjelické gymnázium a podporoval študentov na štúdiách vo Wittenbergu. Stanislavovým kazateľom v rokoch 1613 – 1617 bol rodák z Hlohovca Tobiáš Brunšvik (1590 – 1646), ktorý pochádzal z nemeckej zemianskej rodiny. V roku 1620 sa Brunšvik stal superintendentom Matúšovskej superintendencie. Stanislav Turzo ho povzbudzoval k tomu, aby pridŕžal maďarských kňazov pri augsburskom vierovyznaní. Dňa 1. 9. 1622 zvolal palatín Stanislav Turzo do Šintavy synodu, ktorá je známa aj pod názvom Šintavské konzistórium. Zhromaždenie prijalo dvadsať kánonov, ktoré vypracoval Tobiáš Brunšvik. Tieto mali upevniť správu Matúšovskej superintendencie, zabezpečiť jej samostatnosť, liturgicky ju zjednotiť so zbormi v ostatných superintendenciách, zabrániť prenikaniu kalvínskych vplyvov.

Stanislav III. zomrel v roku 1525 počas liečenia v piešťanských termálnych kúpeľoch. S manželkou Annou Rozáliou, rod. Listiusovou, mal troch synov: Stanislava IV., Adama

a Michala, ktorí nezanechali po sebe mužských potomkov. Michalovou smrťou v roku 1636 vymrel šľachtický rod Turzovcov.

Týmto dátumom sa končí sláva, bohatstvo a moc významného šľachtického rodu, ktorý síce nevybočoval v získavaní moci a bohatstva od bežných praktík vtedajšej feudálnej vrchnosti, ale dokázal bohatstvo a moc využiť na podporu reformácie, kodifikovanie a upevnenie Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku.

Zora Bakošová

Syn Bernard (? – 1551) bol graffenský gróf. Krištof (? – 1539) bol otcom Stanislava (okolo 1531 – 1586) a Alexeja 1550 – 1594.

